

ҚАТТИҚ МАИШИЙ ЧИҚИНДИЛАРНИ ШАХАРДАН ЧЕТЛАТИШ ВА УЛАРНИ УТИЛИЗАЦИЯ ҚИЛИШ БОРАСИДАГИ ОЛИБ БОРИЛАЁТГАН ИШЛАР

Саидова Соҳиббахон Аброржон қизи

*Фарғона жамоат саломатлиги тиббиёт институти
“Коммунал ва меҳнат гигиенаси” кафедраси ассистенти
97.5968018 Sokhibakhon.saidova@mail.ru*

Маъруфжонова Мадина Мухсинжон қизи

*Фарғона жамоат саломатлиги тиббиёт институти
2-курс ТПИ йўналиши 721 грux талабаси +998 90 861 07 15*

Аннотация: Шаҳарда қаттиқ маиший чиқиндиларни олиб чиқиш ишлари олиб борилади. Бу ишлар белгиланган жадвал асосида мунтазам олиб борилади. Қаттиқ маиший чиқиндиларолиб чиқиш жадвали шаҳар ҳокимияти томонидан белгиланади. Қаттиқ маиший чиқиндиларолиб ташлаш махсус машиналар ёрдамида амалга оширилади. Қаттиқ маиший чиқиндиларолиб чиқиш учун автомобиллар махсус контейнерлар билан жиҳозланган.

Қаттиқ маиший чиқиндилар учун контейнерлар бошқа ҳажмга эга. Қаттиқ маиший чиқиндилар учун идишнинг ҳажми уйдаги аҳоли сонига боғлиқ. Қаттиқ маиший чиқиндилар учун контейнерлар махсус участкаларга ўрнатилади. Шаҳар бўйлаб Қаттиқ маиший чиқиндилар учун контейнерлар учун жойлар мавжуд. Қаттиқ маиший чиқиндилар учун контейнерлар мунтазам тозаланади. Қаттиқ маиший чиқиндилар учун контейнерларни тозалаш махсус машиналар ёрдамида амалга оширилади. Қаттиқ маиший чиқиндиларолиб ташлаш махсус полигонларга олиб борилади. Қаттиқ маиший чиқиндилар учун полигонлар шаҳар ташқарисида жойлашган. Қаттиқ маиший чиқиндилар полигонларга утилизация қилинади. Қаттиқ маиший чиқиндилар экологик меъёрларга мувофиқ утилизация қилинади.

Қаттиқ маиший чиқиндилар утилизация қилиш уларнинг таркибига қараб ҳар хил бўлиши мумкин. Қаттиқ маиший чиқиндиларнинг айрим турлари қайта ишланиши мумкин. Қаттиқ маиший чиқиндилар қайта ишлаш махсус заводларда амалга оширилиши мумкин. Қаттиқ маиший чиқиндилар қайта ишлаш полигонлардаги чиқиндилар миқдорини камайтиради.

Чиқиндихоналардаги чиқиндилар миқдорини камайтириш атроф-муҳитни сақлашга ёрдам беради. Қаттиқ маиший чиқиндиларолиб чиқиш ва уларни утилизация қилиш шаҳар ҳокимияти олдидаги муҳим вазифалардандир. Қаттиқ маиший чиқиндилар мунтазам олиб чиқиб кетиш ва уларни утилизация қилиш шаҳардаги экологик вазиятни яхшилашга хизмат қилмоқда. Шаҳар аҳолиси Қаттиқ маиший чиқиндиларолиб ташлашни осонлаштириш учун уларни алоҳида йиғиш қоидаларига риоя қилишлари керак.

Калит сўзлар: Калит сўзлар: қаттиқ маиший чиқиндилар, йиғиш, ташиш, чиқиндиларнинг морфологик таркиби, чиқиндиларнинг ресурс салоҳияти.

Кириш: Қаттиқ маиший чиқиндилар (қаттиқ маиший чиқиндилар) - уйлар, квартиралар, офислар, кир ювишхоналар ва бошқалар каби маиший муҳитда ишлаб чиқариладиган чиқиндилар. Қаттиқ маиший чиқиндилар пластмасса, шиша, металл, қоғоз ва ёғоч каби турли хил материалларни ўз ичига олади. Дунёда ишлаб чиқарилган қаттиқ маиший чиқиндилар миқдори доимий равишда ошиб бормоқда. Кўпчилик қаттиқ маиший чиқиндилар қайта ишланиши мумкинлигига қарамасдан, кўп одамлар ҳали ҳам уни полигонларга ташлайдилар ёки ёқиб юбордилар, бу эса атроф-муҳитга зарарли. Кўпгина мамлакатларда қаттиқ маиший чиқиндилар йиғиш ва йўқ қилиш бўйича махсус чоралар мавжуд. Қаттиқ маиший чиқиндилар қайта ишлаш усулларида бири уларни энергия ишлаб чиқариш учун ишлатилиши мумкин бўлган ёқилғига қайта ишлашдир. Кўпгина мамлакатларда қаттиқ маиший чиқиндилар тоифаларга бўлинади ва қайта ишлаш учун алоҳида йиғилади. Баъзи мамлакатлар чиқиндихонага маълум турдаги чиқиндиларни йўқ қилишни тақиқлаган ва ишлаб чиқарувчилардан чиқиндиларни ўзлари утилизация қилишни талаб қилган. Қаттиқ маиший чиқиндилар қайта ишлаш нафақат чиқиндилар миқдорини, балки янги хомашёга бўлган эҳтиёжни ҳам камайтиради. Баъзи компаниялар қоғоз, пластмасса ёки шиша каби маълум турдаги қаттиқ маиший чиқиндиларларни қайта ишлашга ихтисослашган. Шишани қайта ишлаш усулларида бири уни эритиб, янги ойна ясаш учун ишлатишдир. Пластмассани қайта ишлаш пластик маҳсулотларни майдалаш, уларни қайта ишлаш ва янги буюмлар тайёрлаш учун хом ашё сифатида фойдаланишни ўз ичига олиши мумкин. Қаттиқ маиший чиқинди чиқиндихонага ташланса, у тупроқ ва эр ости сувларини ифлослантириши мумкин, чунки унинг таркибидаги баъзи моддалар парчаланиб, захарли моддаларни чиқариши мумкин. Қаттиқ маиший чиқиндилар ёқиш қайта ишлаш усули ҳисобланади, лекин у атмосферага зарарли газларни чиқаришга олиб келиши мумкин. Баъзи компаниялар олтин, кумуш ва мис каби қимматбаҳо материаллардан фойдаланиш учун эски электроникани қайта ишлайдилар. Айрим мамлакатлар одамларни қайта ишлашга ундаш учун бутилкалар ва бошқа қадоқлар учун депозит тизимларини жорий қилган.

Ҳозирги жамиятда фабрикалар, дўконлар ва меҳмонхоналар каби кўплаб ишлаб чиқарувчилар Қаттиқ маиший чиқиндиларга қайтишларини минималлаштиришга ва қайта ишлашдан максимал даражада фойдаланишга интилишади. Одамлар бир марталик пластик буюмларни йўқ қилиш ва минимал қадоқланган маҳсулотларни сотиб олиш орқали ишлаб чиқарадиган қаттиқ маиший чиқиндилар миқдорини камайтириши мумкин. Баъзи мамлакатларда полиэтилен пакетлар аллақачон тақиқланган ва одамлар пахта ёки бошқа материаллардан тайёрланган қоплардан фойдаланадилар. Кўпгина давлат ва хусусий ташкилотлар одамларнинг қаттиқ маиший чиқиндилар муаммоси ва

уларни қайта ишлаш усуллари ҳақида хабардорлигини ошириш учун кампаниялар ўтказмоқда. Қаттиқ маиший чиқиндиларқайта ишлаш чиқиндиларни қайта ишлаш ва утилизация қилиш саноатида ишлайдиган одамлар учун иш ўринларини яратиши мумкин. Кўпгина қаттиқ маиший чиқиндилар, масалан, пластмасса, табиатда узок йиллар давомида парчаланиб, атроф-муҳитни ифлослантириши мумкин.

Қаттиқ маиший чиқиндиларутилизация қилиш қимматга тушиши мумкин, бу эса бир неча мамлакатларда фойдаланишни чеклайди. Биоэнергия ишлаб чиқаришда қишлоқ хўжалигидан, масалан, ўсимлик чиқиндилари ва донлардан фойдаланиш мумкин. Баъзи мамлакатларда қаттиқ маиший чиқиндилар қишлоқ хўжалиги учун ўғит ишлаб чиқариш учун ишлатилиши мумкин. Қаттиқ маиший чиқиндилар полигонлари билан боғлиқ асосий муаммо уларни тўлдириш эмас, балки атроф-муҳитга зарарли таъсирдир. Қаттиқ маиший чиқиндилар муаммоси нефт маҳсулотлари, аккумуляторлар ва бошқа хавфли чиқиндиларни нотўғри утилизация қилиш натижасида янада кучаяди. Қаттиқ маиший чиқиндиларқайта ишлаш натижасида экологик кўрсаткичлари яхшиланган янги материаллар ишлаб чиқарилиши мумкин. Одамлар ўз чиқиндиларининг катта қисмини уйда қайта ишлашлари мумкин, масалан, органик озиқ-овқат қолдиқларидан компост тайёрлаш. Қаттиқ маиший чиқиндиларқайта ишлашни осонлаштирадиган ва самаралироқ қиладиган кўплаб технологиялар мавжуд. Қаттиқ маиший чиқиндиларқайта ишлаш вулқон кулидан ҳаво ифлосланишини камайтиришга ёрдам беради, чунки бу кулнинг катта қисми қаттиқ маиший чиқиндилардир. Қаттиқ маиший чиқиндиларқайта ишлаш технологиялари камбағал мамлакатларда иқтисодий ривожлантириш ва янги хом ашёга бўлган эҳтиёжни камайтириш учун ишлатилиши мумкин. Баъзи мамлакатларда қаттиқ маиший чиқиндиларни йиғиш ва қайта ишлаш билан шуғулланадиган шаҳар ташкилотлари ривожланмоқда. Озиқ-овқат қолдиқлари ва барглар каби чиқиндилар биогаз ишлаб чиқариш учун ишлатилиши мумкин, кейин эса энергия ишлаб чиқариш учун ишлатилиши мумкин. Баъзи мамлакатларда қаттиқ маиший чиқиндилар автомобиллар ва бошқа механизмлар учун ёқилғи ишлаб чиқариш учун ишлатилади. Баъзи ишлаб чиқарувчилар қаттиқ маиший чиқиндилар таъсирини камайтириш учун ўз маҳсулотларида иложи борича кўпроқ қайта ишланган материаллардан фойдаланишга интилишади. Баъзи мамлакатларда қаттиқ маиший чиқиндилар махсус қурилмаларда электр энергиясини ишлаб чиқариш учун ишлатилади. Қаттиқ маиший чиқиндиларни қайта ишлаш технологиялари янги материаллар ва маҳсулотлар ишлаб чиқариш харажатларини камайтиришга ёрдам беради. Баъзи мамлакатлар қаттиқ маиший чиқиндиларни камайтириш учун қадоқлаш ва бошқа маҳсулотларда фойдаланиш учун биологик парчаланадиган материалларни жорий қилмоқда. Сабзавот, мева ва барг қолдиқлари каби кўплаб қаттиқ маиший чиқиндилар ўсимлик ўғитларига қайта ишланиши мумкин. Қаттиқ маиший чиқиндилар ишлаб чиқаришда фақат хавфсиз

кимёвий моддалардан фойдаланиш мумкин, бу уларнинг атроф-муҳитга зарарли таъсирини камайтиради. Қоғоз, пластмасса ва шиша каби кўпчилик қаттиқ маиший чиқиндилар бир неча марта қайта ишланиши мумкин. Баъзи корхоналар қаттиқ маиший чиқиндиларни мебел, газлама ва бошқа уй-рўзғор буюмларига қайта ишлашга ихтисослашган. Одамлар ишлаб чиқарадиган чиқиндилар миқдорини камайтириш учун ўз уйларида ва иш жойларида қайта ишланган материаллардан фойдаланишлари мумкин. Қаттиқ маиший чиқиндиларни йўқ қилишнинг кўплаб усуллари мавжуд, уларнинг ҳар бири ўзининг афзалликлари ва камчиликларига эга. Инсон фаолияти маҳсулоти сифатида қаттиқ маиший чиқиндилар атроф-муҳит жараёнлари ва инсон саломатлигига тобора кучайиб бораётган таъсирга эга. Баъзи мамлакатларда қаттиқ маиший чиқиндиларни нотўғри утилизация қилиш учун жарималар ва жарималар мавжуд. Одамлар жамоат транспортдан фойдаланиш ёки оммавий озиқ-овқат сотиб олиш каби барқарор турмуш тарзини қабул қилиш орқали ишлаб чиқарадиган қаттиқ маиший чиқиндилар миқдорини камайтириши мумкин. қаттиқ маиший чиқиндиларни утилизация қилиш бўйича давлат дастурлари мамлакатдаги экологик вазиятни яхшилашга, аҳоли саломатлигига ғамхўрлик қилишга ёрдам беради. Қаттиқ маиший чиқиндиларни қайта ишлаш барқарор ривожланишнинг муҳим қисми бўлиб, табиий ресурсларни тежаш ва сайёрамизни тоза сақлашга ёрдам беради.

Хулоса ва Таклиф: Қаттиқ маиший чиқиндилар муаммосини ҳал қилиш бўйича аҳоли ва давлат ташкилотлари томонидан қуйидаги чора тадбирлар ўтказилиши керак.

1. Қаттиқ маиший чиқиндиларни алоҳида йиғишнинг самарали тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш.

2. Қаттиқ маиший чиқиндиларни жадвалга мувофиқ мунтазам олиб чиқиб кетишни ташкил этиш.

3. Шаҳар кўчаларига қаттиқ маиший чиқиндилар учун махсус контейнерлар ўрнатиш.

4. Қаттиқ маиший чиқиндилар учун контейнерларни мунтазам тозалаш.

5. Қаттиқ маиший чиқиндилар учун контейнерлар учун махсус майдончаларни ташкил этиш.

6. Қаттиқ маиший чиқиндиларни шаҳар ташқарисидаги махсус полигонларга ташлаш.

7. Қаттиқ маиший чиқиндиларни махсус заводларда қайта ишлаш.

8. Шаҳар аҳолисини қаттиқ маиший чиқиндиларни тўғри алоҳида йиғишга ўргатиш.

9. Қаттиқ маиший чиқиндиларни тўғри йўқ қилишнинг аҳамияти ҳақида ахборот кампанияларини ўтказиш.

10. Қаттиқ маиший чиқиндиларни алоҳида йиғишда фаол иштирок этаётган резидентларга чегирмалар ёки солиқ имтиёзлари тизимини жорий этиш.

11. Самарадорликни ошириш ва чиқинди полигонларига тушадиган чиқиндилар миқдорини камайтириш учун қаттиқ маиший чиқиндиларни қайта ишлаш технологияларини такомиллаштириш.

12. Қаттиқ маиший чиқиндиларни, масалан, биологик парчаланадиган чиқиндиларни утилизация қилишнинг янги усулларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш.

13. Қаттиқ маиший чиқиндиларни утилизация қилиш соҳасида тажриба алмашиш ва технологиялар трансфери бўйича бошқа шаҳарлар ва давлатлар билан ҳамкорлик қилиш.

14. Экологик меъёрлар ва қоидаларга риоя этилишини таъминлаш учун қаттиқ маиший чиқиндиларни утилизация қилиш бўйича мониторинг ва назорат тизимини жорий этиш.

15. Янги ва самаралироқ усуллар ва технологияларни топиш мақсадида қаттиқ маиший чиқиндиларни утилизация қилиш соҳасида илмий тадқиқотлар олиб бориш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “2017-2021-yillarda O‘zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi”. O‘zbekiston Prezidenti farmoni. 7-fevral 2017 yil

2. XXI asr ko‘nikmalarini ommalashtirishda talabalarninig ro‘li. Xalqaro ilmiy amaliy konferensiya 18noyabr 2022y. [315] XXI кўникмаларини оммалаштиришга қаратилган янги йўналишдаги ўқитиш сифатини оширишда инновацион ғояларнинг ўрни ва ахамияти хақида.[311] Jizzax 2022.

3. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги Фарғона жамоат саломатлиги тиббиёт институти . Актуальные проблемы диагностики и лечения короновирусной инфекции (Международный научно-практический конференции) СБОРНИК ТЕЗИСОВ ФЕРГАНА 2022Г. [44] Вспышка короновирусной инфекции Covid-19. [51]

4. Медицинская вирусология. Под ред. Д.К. Львова. М.: МИА, 2008. 656 с. [Medical virology. Ed. Lvov D.K. Moscow: Medical Information Agency, 2008. 656 p. (In Russ.)]

5. Руководство по вирусологии. Вирусы и вирусные инфекции человека и животных. Под ред. Д.К. Львова. М.: МИА, 2013. 1200 с. [Handbook of virology. Viruses and viral infections of humans and animals. Ed. Lvov D.K. Moscow: Medical Information Agency, 2013. 1200 p. (In Russ.)]

6. Uzbek Scholar Journal Volume-10, Nov.,2022 www.uzbekscholar.com Гигиенические оценка и пути оптимизации водопользования сельского и городского населения в области Фергане. [398-402]

7. Luk HKH, Li X, Fung J, Lau SKP, Woo PCY. Molecular epidemiology, evolution and phylogeny of SARS coronavirus. *Infect Genet Evol.* 2019 Jul;71:21 DOI: 10.1016/j.meegid.2019.03.001

8. Министерство здравоохранения республики Узбекистан Бухарский государственный медицинский институт имени Абу Али Ибн Сино. (Научно-практической конференции с международным участием на тему: «Проблемы экологии и экологической образования». Сборник тезисов. 11-12ноября 2022г Hozirgi global ekologik muammolar va aholi yashaydigan hududlarni qattiq mayishiy chiqindilardan halos etish choralari haqida. .[187]

9. Львов Д.К., Дерябин П.Г., Аристова В.А., Бутенко А.М., Галкина И.В., Громашевский В.Л., Давыдова А.А., Колобухина Л.В., Львов С.Д., Щелканов М.Ю. Атлас распространения возбудителей природноочаговых вирусных инфекций на территории Российской Федерации. М.: Изд-во МЗ РФ, 2001. 192 с. [Lvov D.K., Deryabin P.G., Aristova V.A., Butenko A.M., Galkina I.V., Gromashevsky V.L., Davydova A.A., Kolobukhina L.V., Lvov S.D., Shchelkanov M.Yu. Atlas of distribution of natural foci virus infections on the territory of Russian Federation. Moscow: Publishing House of the Ministry of Public Health of Russian Federation, 2001. 192 p. (In Russ.)]

10. O`zbekiston Respublikasi Sog`liqni saqlash vazirligi Toshkent tibbiyot Akademiyasi Koryo universiteti. “Atrof muhit muhofazasining dolzarb muammolari va inson salomatligi” (xalqaro ishtrok bilan Respublika 9-ilmiy-amaliy anjumani materiallari to`plami). Гигиеническая оценка и пути оптимизации водопользования сельского и городского населения в республике Узбекистана области ферганы. [80]

11. Davis BM, Foxman B, Monto AS, Baric RS, Martin ET, Uzicanin A, et al. Human coronaviruses and other respiratory infections in young adults on a university campus: prevalence, symptoms, and shedding. *Influenza Other Respir Viruses.* 2018 Sep;12(5):582-590. DOI: 10.1111/irv.12563

International scientific online conference BELARUS International scientific research conference. www.interonconf.com Part 8. November 19 Minsk 2022. Aholidan xosil bo`ladigan Qattiq maishiy chiqindilarzararsizlantirish.

12. <https://t.me/Ergashovblog>